

การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม

A Knowledge Management on Local Wisdom: A Case Study of Ban Non Cotton Weaving Group, Kham Pom Sub-District, Wapi Pathum District, Mahasarakham Province

ปริชต์ สาทิ, วณิดา พรหมหล้า

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Parit Sati, Vanida Promla
Mahasarakham University
Email: 65011381023@msu.ac.th

Received: 19 December 2024; Revised: 21 December 2024; Accepted 27 December 2024
© The Author(s) 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้าย บ้านโนน และ 2) ศึกษาการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผสมผสานวิธีการสำรวจและเอกสาร ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของรัฐ จำนวน 8 คน ประชาชนชุมชนและสมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน รวมทั้งสิ้น 9 คน และผู้นำท้องถิ่นในพื้นที่บ้านโนน จำนวน 3 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกต สำหรับการเก็บข้อมูล เป็นการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม มีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม (Focus Group) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical description) ผลการวิจัยพบว่า 1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม การถ่ายทอดองค์ความรู้การทอผ้าฝ้ายถ่ายทอดความรู้ในการผลิตผ้าจากบรรพบุรุษใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ผู้หญิงทุกคนจะได้รับการถ่ายทอดความรู้ ส่งสมความรู้และส่งสมทักษะประสบการณ์จนเกิดความชำนาญ ปรับประยุกต์เพิ่มเติม หรือลดทอนวิธีการในการทอผ้าฝ้าย เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปถือเป็นลักษณะชุมชน 2. การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนเป็นกระบวนการจัดการความรู้ และความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกระบวนการในการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ประกอบด้วย 1) การกำหนดความรู้ 2) การแสวงหาความรู้เพิ่มเติม 3) การแลกเปลี่ยนความรู้ 4) การจัดเก็บความรู้ 5) การถ่ายทอดความรู้ 6) การนำความรู้ไปใช้

คำสำคัญ: การจัดการความรู้, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน

Abstract

The objectives of this research are to: 1) study the local wisdom of cotton weaving of the Ban Non Cotton Weaving Group, and 2) examine the knowledge management processes related to the local wisdom of cotton weaving of the Ban Non Cotton Weaving Group, located in Kham Pom Subdistrict, Wapi Pathum District, Mahasarakham Province. This qualitative research combines survey methods and document analysis. The key informants include eight government officials, nine community scholars and members of the Ban Non Cotton Weaving Group, and three local leaders from the Ban Non area. The research instruments consist of interviews and observational forms. Data collection involved field visits, utilizing both participatory and non-participatory observation, in-depth interviews, and focus group discussions. Data analysis employed descriptive statistics, including frequency, mean, percentage, and analytical description. The findings reveal that: 1) The local wisdom of cotton weaving in the Ban Non Cotton Weaving Group demonstrates the transmission of cotton weaving knowledge from ancestors, primarily used for producing clothing. All women in the community receive this knowledge transfer, accumulating skills and experiences to achieve proficiency. Over time, they adapt or simplify weaving methods to suit environmental and societal changes, reflecting the dynamic nature of the community. 2) Knowledge management of local wisdom in cotton weaving within the Ban Non Cotton Weaving Group involves a structured process comprising six key steps: defining knowledge, seeking additional knowledge, exchanging knowledge, storing knowledge, transferring knowledge, and applying knowledge.

Keywords: knowledge management, local wisdom, Ban Non cotton weaving group

1. บทนำ

ภูมิปัญญาจัดเป็นมรดกทางความคิดของชุมชนที่มีการสืบทอดให้ดำรงอยู่มาอย่างยาวนาน ถือเป็นเครื่องชี้วัดความเจริญและพัฒนาการของสังคมในยุคนั้นๆ เพราะภูมิปัญญาถือเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ซึ่งชาติที่เจริญแล้วมักมีสังคมที่สงบร่มเย็นมีความเป็นอิสระทางความคิดจึงสามารถสร้างสรรค์และสั่งสมภูมิปัญญาของตนขึ้นมาได้ (ลักษณะ เกยุราพันธ์, 2561) ภูมิปัญญาจึงเป็นความรู้ที่เกิดจากคนในชุมชน ได้มีการสั่งสมประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษเป็นความรู้พื้นฐานที่ได้รับจากการชีวิตอยู่อย่างสมดุลกับธรรมชาติ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในชุมชนซึ่งเป็นที่สะสมความรู้และเกิดจากการถ่ายทอดความรู้ที่เกิดจากทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม ประสบการณ์จริงในการดำเนินชีวิตของบุคคลแต่ละท้องถิ่น ผ่านการสังเกต ติดตาม ทดลองปฏิบัติ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถปรับใช้กับการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม (ดาร์ตัน ธาตุรักษ์ และวรายุทธ คำก้อน, 2561) ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาชีวิต ความอยู่รอดของบุคคลทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นสังคมที่เด่นชัดไม่ว่าสังคมใดหรือชุมชนใดก็ตาม ที่ดำรงอยู่มาอย่างยาวนานแล้ว ล้วนมีภูมิปัญญาของตัวเองไม่เช่นนั้นก็จะอยู่ไม่ได้ การพัฒนาความรู้อย่างมีความรู้ให้ความสำคัญในภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือความรู้ดั้งเดิมของคนไทยด้วยความเข้าใจ ภูมิปัญญาจึงวัฒนธรรมพื้นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์ มีการบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่งเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม (สุกัญญา ดวงอุปมา และภัทรพร ภาระนาถ, 2556)

กล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของชุมชนในท้องถิ่น โดยเกิดจากการเรียนรู้ สังคมของบรรพบุรุษตั้งแต่ครั้งอดีต ถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญามีทั้งที่เป็นคำสอนที่ดั่งามในการประพฤติปฏิบัติ ทั้งที่เป็นการประกอบอาชีพ เป็นอาหารการกิน ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้สอยในการดำรงชีวิตประจำวัน ภูมิปัญญาในแต่ละท้องถิ่นจะมีสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเองแตกต่างกันไป (ฉัตรทิพย์ นาถสุวรรณ, 2540) ภูมิปัญญาท้องถิ่นหลักๆ มี 2 ประเภท คือ ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ เป็นผลจากการเรียนรู้ที่ยาวนานสั่งสม ทดลองใช้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง จนกระทั่งมีความสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและประเพณีจนก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน และความรู้จัดแจ้ง เป็นความรู้จากตัวบุคคลที่ถ่ายทอดด้วยวิธีการต่างๆ ความรู้ประเภทนี้จะต้องผ่านกระบวนการศึกษาและจัดเก็บอย่างเป็นระบบเพื่อให้ผู้ที่ต้องการศึกษานำไปใช้ประโยชน์ได้ทันทีซึ่งต้องอาศัยกระบวนการจัดการความรู้เข้าไปดำเนินการ (สุมาลี สังข์ศรี, 2557) การดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้มองการศึกษาเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ต่างๆ อาศัยวิธีการฝึกหัดและบอกเล่า ซึ่งไม่เป็นระบบในการบันทึก เกิดเป็นความรู้ที่สะท้อนให้เห็นการเรียนรู้ที่สะสมและสืบทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการถ่ายทอดความรู้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นคงอยู่ต่อเนื่องและยั่งยืน (ทศพร ศิริสัมพันธ์, 2556)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นมรดกอันล้ำค่าของบรรพชนที่ต้องการจะส่งทอดต่อลูกหลานภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นความรู้ที่เกิดจากคนในชุมชน ได้มีการสั่งสมประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดมาอย่างยาวนาน ดังใน องค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าที่ เอี่ยมพร โตภาณุรักษ์กุล (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2531 : 2 อ้างถึงใน เอี่ยมพร โตภาณุรักษ์กุล, 2558 : 1) กล่าวไว้ในงานวิจัย “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำ” ว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าได้เกิดขึ้นและสั่งสมกันมาอย่างช้านาน ไม่สามารถจะกำหนดเวลาอายุขัยที่แน่นอนได้ แต่หลักฐานเก่าแก่เกี่ยวกับผ้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้ปรากฏเป็นเศษชิ้นส่วนติดอยู่กับกำไลสำริดของแหล่งโบราณคดีบ้านเชียงอายุ 3,000 ปี ตามกำหนดอายุผ่านกรรมวิธีทางวิทยาศาสตร์ (Carbon Dating) อายุของผ้าจึงควรมีเท่ากับอายุของกำไลมือประมาณ 3,000 ปี แต่อายุจริงของเทคโนโลยีการทำผ้าควรมีมาก่อน เพราะการทำผ้าเป็นกระบวนการที่มีหลายขั้นตอน มีการฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ การทอผ้าจึงน่าจะเกิดก่อนหน้านี้นานแล้ว ยิ่งกว่านี้มีหลักฐานที่เป็นภาชนะเครื่องปั้นดินเผาพบที่ถ้ำผีแม่ฮองสอน อายุประมาณ 8,000 ปี มีลายเชือกทาบ (Cord marked) ปรากฏบนผิวภาชนะดินเผาแสดงให้เห็นเป็นหลักฐานทางอ้อมว่า มนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์มีการนำเส้นใยธรรมชาติมาถักทอขึ้นใช้แล้ว และอาจเป็นไปได้ว่ามีการทอผ้าแล้วในสมัยหินกลาง

การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการของการสร้างและการใช้ความรู้เพื่อยกระดับผลการดำเนินงานขององค์กร ซึ่งการจัดการความรู้จะช่วยให้องค์กรมีเครื่องมือที่จะทำให้องค์กรอยู่รอดเจริญเติบโตและมีความสามารถในการรักษาความได้เปรียบทางการแข่งขัน (Landoil and Zollo, 2007) องค์กรสามารถพัฒนาทุนทางสังคมโดยการใช้ความรู้ที่มีอยู่ จากความสัมพันธ์เพื่อให้บรรลุความสำเร็จได้มากขึ้น (Desouza and Awazu, 2006) เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในองค์กร โดยความรู้นั้นอาจกระจายตัวอยู่ในตัวบุคคลหรืออยู่ในเอกสาร การนำความรู้มาพัฒนาเป็นระบบที่จะทำให้ทุกคนในองค์กรเข้าถึงความรู้ พัฒนาตนเองให้

เป็นผู้รู้ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการทำงานอย่างเต็มประสิทธิภาพ นำมาซึ่งความสามารถในการแข่งขัน การจัดการความรู้จึงเป็นกิจกรรมของการประยุกต์ใช้ความรู้จากประสบการณ์ที่หลากหลายเพื่อให้เกิดการตัดสินใจดำเนินงานในองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพ (Jennex, 2007) การจัดการความรู้ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น นับเป็นเรื่องที่ควรให้ความสำคัญเพราะความรู้เหล่านี้เป็นความรู้ที่ได้มาจากการสังเกต และการทดลองมาเป็นเวลานานจากผู้รู้ ปรชาญชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ ในชุมชน นอกจากนี้ความรู้ดังกล่าวยังแฝงไปด้วยขนบธรรมเนียม ประเพณีและความเชื่อ ซึ่งความรู้เหล่านี้ควรส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดเพื่อมิให้สูญหายไป อีกทั้งหากมีการจัดการความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดีละมีประสิทธิภาพแล้ว ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านั้นจะสามารถพัฒนาความรู้ที่มีคุณค่าไปสู่ภาคส่วนต่าง ๆ ได้ (วรรัตน์ วัฒนชนิบาล และคณะ, 2558)

การศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมการทอผ้าฝ้ายถือเป็นการนำเอากระบวนการจัดการความรู้เข้ามาเป็นแนวทางในการจัดการความรู้ โดยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมการทอผ้าฝ้ายที่เกิดจากประสบการณ์ ความคิด ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนในแต่ละท้องถิ่น และเป็นองค์ความรู้ฝังลึกในแต่ละบุคคล ซึ่งความรู้โดยนัยหรือความรู้ที่มองเห็นไม่ชัดเจนมีการถ่ายทอดให้กันและกันในลักษณะจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นหนึ่งแต่ยังขาดการจัดเก็บ การถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ ถึงแม้ว่าภูมิปัญญาด้านการทอผ้าฝ้ายจะมีผู้คิดและประดิษฐ์ไว้ที่เป็นความรู้ที่ชัดเจนและเป็นทางการอยู่บ้างแต่ความรู้ดังกล่าวยังขาดการจัดการที่เป็นระบบและไม่สามารถนำข้อมูลมาเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้ของคนโดยทั่วไป ผู้ศึกษาจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการนำเอารูปแบบของการจัดการความรู้เข้ามาเป็นแนวทางเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่ถ่ายทอดให้ผู้สนใจและต้องการเรียนรู้ในด้านดังกล่าว (ดารารัตน์ ธาตุรักษ์ และวรายุทธ คำก้อน, 2561)

การทอผ้านับเป็นวัฒนธรรมสำคัญของไทยนามาตั้งแต่อดีตที่ได้มีการสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยผู้หญิงจะมีบทบาทในการทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน นอกจากประโยชน์ใช้สอยด้านเครื่องนุ่งห่มของสมาชิกในครอบครัวแล้ว ผ้าทอยังสะท้อนถึงบุคลิกลักษณะของผู้ทอว่าเป็นผู้มีความละเอียดอ่อน มีความมุ่งมั่นพยายามจากฝีมือการทอที่ประณีตสวยงาม (กิตติพงษ์ เกียรติวิภาค, 2559) การทอผ้าฝ้ายเป็นงานฝีมือที่เชื่อมโยงศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีการดำรงชีวิตของคนท้องถิ่นในแต่ละยุคสมัยตามกาลเวลาและการหล่อหลอมให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม จนเป็นเอกลักษณ์ตามลักษณะพื้นที่ของแต่ละชุมชน ภูมิปัญญาเหล่านี้สร้างขึ้นด้วยฝีมือเชิงศิลปะเพื่อการถ่ายทอดและสะท้อนคุณค่าของชุมชนที่เป็นอยู่ลงไปในงาน บ่งบอกถึงลักษณะอุปนิสัย วัฒนธรรมความเป็นอยู่ให้แสดงออกมาอย่างประณีต สวยงาม ถ่ายทอดงานฝีมือจากรุ่นสู่รุ่น จึงทำให้งานหัตถกรรมการทอผ้าฝ้ายเป็นสิ่งที่บอกเล่าความเป็นมา เชื้อชาติ ชุมชน ได้อย่างเป็นอย่างดี (ทศวรรณ ธิมาคำ, 2554)

จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจในชุมชนบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ในชุมชนมีกลุ่มทอผ้าฝ้าย ซึ่งมีฝีมือที่ประณีต สวยงาม มีลักษณะโดดเด่น เป็นที่นิยมของผู้ที่สนใจเป็นจำนวนมาก เช่น ลายผ้าเทวดาชีช้าง ซึ่งถือเป็นลายผ้าดั้งเดิมของชุมชนบ้านโนนและเป็นผ้าฝ้ายที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมีลวดลายที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษมาเป็นระยะเวลามากกว่า 150 ปี ฝีมือในการทอผ้าของชุมชนยังมีความประณีต เป็นที่ต้องการของตลาดผู้บริโภคในฐานะที่เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ราคาไม่

แพงจึงตอบสนองกลุ่มผู้บริโภครู้ให้เข้าถึงสินค้าได้ง่ายและเป็นที่ยอมรับ และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง การทอดผ้าฝ้ายของบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา มีการทอรวมกันเป็นกลุ่ม โดยใช้พื้นที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านโนน ซึ่งตั้งอยู่ในวัดเป็นศูนย์รวมในการทำงาน ซึ่งทำให้คนทอผ้าได้มาพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันเกิดเป็นการรวมกลุ่มที่ชัดเจน แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ ที่แม้จะเป็นกลุ่มแต่เวลาทำงานก็จะทำอยู่บ้านใครบ้านมันไม่ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนสร้างความพันธ์ในกลุ่มเหมือนกับกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ซึ่งเวลามีกลุ่มลูกค้าเข้ามาติดต่อซื้อผ้าจะได้พบกับกลุ่มทอผ้าฝ้ายทุกคน มีข้อสงสัยอยากสอบถามและอยากได้อรรถความรู้สามารถร่วมแลกเปลี่ยนกับกลุ่มได้พร้อมกันทุกคน สิ่งนี้จึงเป็นจุดแข็งอีกอย่างหนึ่งของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนซึ่งได้รวมเอาปราชญ์ที่มีความรู้มาไว้รวมกันทีเดียว แต่จากการสำรวจผู้วิจัยยังพบว่าแม้ว่าชุมชนจะมีการรวมกันของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา แล้วนั้น กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนยังขาดการถ่ายทอดและบันทึก รวบรวมองค์ความรู้เหล่านี้เพื่อเผยแพร่ให้กับคนในท้องถิ่นได้เรียนรู้ อีกทั้งกลุ่มยังต้องการถ่ายทอดความรู้ไปสู่ชนรุ่นหลัง นอกจากนี้เพื่อสนับสนุนการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในธรรมชาติ ลดปัญหาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ชาวบ้านอนุรักษ์งานฝีมือชาวบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่แสดงถึงศิลปวัฒนธรรมชุมชนที่สืบทอดกันมาและกำลังถูกละเลยจากคนรุ่นใหม่ รวมทั้งจะเป็นการปลูกฝังให้เยาวชนในท้องถิ่นมีความรักและหวงแหนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญา ซึ่งปัจจุบันภาครัฐมีนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนในการพัฒนาชุมชนให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในการจัดตั้งกลุ่ม องค์กรชุมชนในการพัฒนาอาชีพให้ประชาชนประกอบอาชีพได้อย่างหลากหลายสร้างอาชีพและรายได้ให้กับครัวเรือน ทำให้หลายชุมชนต้องมีการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ให้เกิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยกระบวนการของชุมชน ให้ชุมชนพึ่งตนเอง และให้ชุมชนพัฒนาศักยภาพเพื่อผลักดันให้ชุมชนกลายเป็นผู้ผลิตให้สอดคล้องกับแนวคิดวิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างงานสร้างอาชีพ เกิดรายได้ที่นำมาซึ่งการพัฒนาตนเอง ชุมชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และครอบครัว ตลอดจนภาพรวมของประเทศในอนาคต ผู้วิจัยจึงมีข้อสมมติฐานว่า กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนจะต้องมีการดำเนินการเกี่ยวกับการขับเคลื่อนความรู้ของกลุ่มที่มีอยู่ในลักษณะของความรู้ที่เป็นทุนทางปัญญาท้องถิ่น โดยมีการจัดการความรู้ไปสู่การดำเนินการต่างๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวคิดของการบริหารจัดการองค์การที่ได้รับความสนใจและมีการนำไปใช้จำนวนมาก (กัลยาณี ธีระชนชัยกุล, 2557)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดเกี่ยวกับความรู้ที่เป็นทุนทางปัญญาของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ว่าควรนำเอาความรู้ที่มีอยู่ให้สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งได้ จึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบ การรวบรวมและการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา โดยการศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้น ที่การมีส่วนร่วมของชุมชน ภายใต้แนวคิดร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ การจัดการความรู้ในครั้งนี้จะนำไปสู่คลังความรู้ด้านภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายของชุมชนบ้านโนน ซึ่งจะสามารถนำไปเป็นแนวทางเพื่อวางแผนในการทำเป็นนโยบายในการพัฒนาชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไปได้ในอนาคต

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดมหาสารคาม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical description) โดยมีขั้นตอนการการศึกษา สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ซึ่งการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น (Qualitative Research) เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์อย่าง นัยพัฒนา (2548) กล่าวว่า เป็นการศึกษาเชิงสังคมวิทยาเป็นการศึกษาที่มักนิยมนำมาใช้ในการแสวงหาความรู้ ความจริงทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีลักษณะเฉพาะบางประการทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน องค์การ เป็นต้น การแสวงหาความรู้จริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่สนใจจะช่วยพรรณนารายละเอียดที่ลุ่มลึกและกระจ่างดุจดังชีวิตจริง การศึกษาเชิงคุณภาพอาศัยแนวคิดทฤษฎีและหลักการทางสังคมวิทยาเป็นกรอบอ้างอิงในการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการร่วมดำเนินการตามกระบวนการวิจัย โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน ชาวบ้าน นักวิชาการ นักพัฒนา ผู้วิจัย เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในสภาพของความเป็นจริงทางสังคม โดยอาศัยกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน นักวิชาการ นักพัฒนา นักวิจัย ซึ่งแตกต่างไปจากของนักวิชาการ ดังนี้

1. ปรับปรุงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริมระดับนักศึกษาและพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดการวิเคราะห์ สังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของตนเอง ซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์
2. ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้าน ตลอดจนมีการนำไปใช้อย่างเหมาะสม
3. สนใจทัศนคติของชาวบ้าน โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงประเด็นปัญหา
4. การปลดปล่อยแนวความคิดเพื่อให้ชาวบ้านและคนยากจนด้อยโอกาสสามารถมองความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเสรี มองสภาพการณ์และปัญหาของตนเอง วิเคราะห์วิจารณ์ตรวจสอบข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เกิดขึ้น

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม มุ่งศึกษาถึงภูมิปัญญาในระดับท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าฝ้าย บ้านโนน ชาวบ้านในพื้นที่บ้านโนนเป็นชุมชนที่ทอผ้าโดยมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้ ประสบการณ์ ความเชื่อของกลุ่มทอผ้าที่มีต่อการทอผ้าพื้นเมืองโดยข้อมูลผลการศึกษา ดังที่กล่าวมาข้างต้น พบว่า กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม ช่วยให้คนกลุ่มนี้ได้ใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางภูมิปัญญาเพื่อการดำรงชีวิตและการอนุรักษ์วัฒนธรรมของแต่ละชุมชนดังที่เคยสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนนับตั้งแต่ อดีต เป็นต้นมา ซึ่งภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ได้มาจากการสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งนี้ การเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม ได้รับการส่งเสริมให้ผลิตสินค้าหัตถกรรมเพื่อจำหน่าย และการจัดแสดงกระบวนการผลิตดังกล่าว ส่งผลให้กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม ได้ใช้เวลาว่างจากการทำงานประจำเพื่อผลิตสินค้า ตามความถนัดของตนเอง ช่วยให้ชุมชนมีรายได้จากการทำภูมิปัญญา ก่อให้เกิดการอนุรักษ์และสืบทอด วัฒนธรรมของ กลุ่มทอผ้าและชุมชน รวมถึงก่อให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการเรียนรู้การถ่ายทอดทักษะความรู้และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับการทอผ้าฝ้ายบ้านโนนได้อย่างมีประสิทธิภาพและสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนแก่ชุมชน อนึ่ง ภูมิปัญญาในการทอผ้าของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม นั้น ยังขาดการบันทึกและจัดเก็บรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลไว้ในรูปแบบเอกสาร ตำรา ให้เป็นระบบง่ายต่อการสืบค้นของผู้สนใจและป้องกันการสูญหายขององค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคล

5. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษากระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของศูนย์หัตถกรรมกลุ่มทอผ้าฝ้าย บ้านโนน โดยผู้วิจัยได้ทำ การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 9 ราย ในภาพรวมพบว่า ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของศูนย์หัตถกรรมกลุ่มทอผ้าฝ้าย บ้านโนน จัดอยู่ในประเภท ของความรู้ที่มีอยู่ในคน (Tacit Knowledge) ดังแนวคิด ประพนธ์ ผาสุกยัต (2547) กล่าวคือ การจัดการความรู้แบบปลาทุ (Tuna Model) เป็นกรอบความคิดอย่างง่ายในการจัดการความรู้ของสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) โดยเปรียบเทียบการจัดการความรู้เหมือนปลาหนึ่งตัว ซึ่งมีส่วนประกอบ 3 ส่วน คือ เจ้าหน้าที่รัฐ เปรียบเสมือนส่วนหัวปลา (Knowledge Vision : KV) ส่วนที่เป็นเป้าหมาย คือเป้าหมายวิสัยทัศน์หรือทิศทางของการจัดการความรู้ มองหาเส้นทางที่เดินทางไป แล้วคิดวิเคราะห์ว่า จุดหมายอยู่ที่ไหน ต้องว่ายแบบใดไปในเส้นทางไหน และไปอย่างไร ในที่นี้เราจะเปรียบเทียบ เป็น การบ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification) ก่อนที่เราจะทำงานอะไรซักอย่างเราต้องรู้ก่อนว่าเราต้องการอะไร จุดหมายคืออะไร และต้องทำอะไรบ้าง ต้องสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ขององค์กร ความเป็นจริงของการจัดการความรู้ไม่ใช่เป้าหมาย แต่เป็นกระบวนการหรือกลยุทธ์ที่ทำให้งานบรรลุผลตามที่ต้องการโดยใช้ความรู้เป็นฐานหรือเป็นปัจจัยให้งานสำเร็จ อาทิเช่น 1) การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาสมรรถนะสู่ความเป็นเลิศ 2) การจัดการความรู้ เพื่อพัฒนา

คุณภาพให้ได้รับการรองรับมาตรฐาน และ 3) การจัดการความรู้ เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการบริหารงาน โดยที่ส่วนหัวปลาจะต้องเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการจัดการความรู้ทั้งหมด หรือ “คุณกิจ” โดยมี “คุณเอื้อ” และ “คุณอำนวย” คอยช่วยเหลือ สมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน เปรียบเสมือน ส่วนกลางลำตัว (Knowledge Sharing : KS) เป็นส่วนกิจกรรม คือ ส่วนลำตัวที่มีหัวใจของปลาอยู่ทำหน้าที่สูบฉีดเลือดไปเลี้ยงส่วนต่างๆของร่างกาย เปรียบเสมือน การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) คือ เป็นการสร้างบรรยากาศที่เกิดการเรียนรู้เพื่อให้คนเข้ามาแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน การสร้างวัฒนธรรมองค์กรให้คนยินยอมพร้อมใจที่จะแบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกันโดยไม่หวงวิชา โดยเฉพาะความรู้ที่ซ่อนเร้นหรือความรู้ฝังลึกที่มีอยู่ในตัวผู้ปฏิบัติงานหรือคุณกิจ พร้อมอำนวยให้เกิดบรรยากาศในการเรียนรู้แบบเป็นทีม ให้เกิดการหมุนเวียนความรู้ยกระดับความรู้และเกิดนวัตกรรม ส่วนตัวปลา บุคคลที่เป็นผู้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ คือ “คุณกิจ” โดยมี “คุณอำนวย” เป็นผู้คอยจุดประกายและอำนวยความสะดวก สรุปได้ว่า ในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เน้นแน่นอยู่กับการทำงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน สภาพจิตทั้ง 3 ระดับ คือ ระดับมีสติรู้สำนึก ระดับจิตใต้สำนึก และระดับจิตเหนือสำนึกอย่างซับซ้อน โดยที่จิตของสมาชิกทุกคนมีอิสระในการคิด การตีความตามพื้นฐานของตน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต้องอาศัยพลังความแตกต่างของสมาชิก โดยมีจุดร่วมอยู่ที่การบรรลุ “หัวปลา” ของการจัดการความรู้ และ “หัวปลา” ขององค์กร และผู้นำท้องถิ่นเปรียบเสมือนส่วนที่เป็นหางปลา (Knowledge Assets : KA) เป็นส่วนการจดบันทึก คือ องค์ความรู้ที่องค์กรได้เก็บสะสมไว้เป็นคลังความรู้หรือขุมความรู้ ซึ่งมาจาก 2 ส่วนคือ 1) ความรู้ที่ชัดเจนหรือความรู้เปิดเผย (Explicit Knowledge) คือ ความรู้เชิงทฤษฎีที่ปรากฏให้เห็นชัดเจนอย่างเป็นรูปธรรม เช่น เอกสาร ตำราและคู่มือปฏิบัติงาน เป็นต้น และ 2) ความรู้ซ่อนเร้นหรือความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) คือ ความรู้ที่มีอยู่ในตัวคน ไม่ปรากฏชัดเจนเป็นรูปธรรม แต่เป็นสิ่งที่มีความค่ามาก เมื่อบุคคลออกจากองค์กรไปแล้ว และความรู้นั้นยังคงอยู่กับองค์กร ไม่สูญหายไปพร้อมกับตัวบุคคล และของวิจารณ์ พานิช (2547) กล่าวคือ เป็นกิจกรรมของ ผู้ปฏิบัติงาน เป็นกระบวนการที่เป็นวงจรต่อเนื่อง เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ เป้าหมายคือ การพัฒนางาน และพัฒนาคน โดยมีความรู้เป็นเครื่องมือ มีกระบวนการจัดการความรู้เป็นเครื่องมือดังที่สมชาย นาประเสริฐชัย (2546) กล่าวไว้ ซึ่งกระบวนการจัดการความรู้กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนจึงประกอบด้วยกระบวนการวิเคราะห์ถึงความต้องการของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนที่มุ่งเน้นไปที่การทอผ้าลายดั้งเดิม และลายประยุกต์ที่ต้องอาศัยความประณีตเป็นสำคัญ การสังเคราะห์ สร้าง ประยุกต์ และการใช้ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าฝ้ายที่ต้องอาศัยกระบวนการแลกเปลี่ยนหรือกระบวนการกลุ่มให้เป็นประโยชน์ อาทิ ลายที่เป็นที่ต้องการการสร้างสรรคัลวดลายใหม่ๆที่สวยงาม การประยุกต์การใช้สีในการทอผ้าฝ้าย กรรมวิธีเพื่อให้ได้มาซึ่งการทอผ้าฝ้ายที่มีความประณีตเป็นต้น ซึ่งเป็นการจัดการความรู้ที่มีการยกระดับความรู้ทั้งความรู้ฝังลึก และความรู้เปิดเผยผ่านการปฏิบัติที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนด้านกระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน พบว่า เป็นการสร้างและใช้ความรู้ที่อาศัยกระบวนการแลกเปลี่ยนหรือกระบวนการกลุ่มให้เป็นประโยชน์ โดยใช้รูปแบบของการจัดการความรู้กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ที่ช่วยในเรื่องของการยกระดับความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคนเพื่อนำความรู้มาเผยแพร่ผ่านการปฏิบัตินั้นคือการถ่ายทอดองค์ความรู้ในเรื่องการทอผ้าจากคนหนึ่งไปสู่คนหนึ่งและสามารถแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าทอให้กลายเป็นเป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย เป็นต้น ซึ่ง

สอดคล้องกับสุภาวิณี ทรงพรวิชัย (2546) ในขั้นตอนของการจัดการความรู้ต้องยกระดับความรู้ ทั้งความรู้ฝังลึกและความรู้เปิดเผย ผ่านการปฏิบัติกับการเปิดตำรา ดูของเพื่อน เพื่อนำไปสู่การยกระดับความคิดในการดำเนินงาน เริ่มต้นด้วยการตั้งเป้าพัฒนางาน แล้วรวมตัวกันหาวิธีการ วิธีที่ดีที่สุด คือ ดูว่าที่อื่นทำอย่างไร เลียนแบบ Best practices และทำให้ดีกว่า จุดเน้นของการจัดการความรู้มีหลายกลุ่มแต่ละกลุ่มต้องเลือกจุดเน้นจุดเด่นของตนเอง ซึ่งในกระบวนการจัดการความรู้ที่สมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนใช้คือ การทอผ้าฝ้ายต้องเริ่มจากความสนใจก่อน ถ้าผู้เรียนมีความสนใจก็จะสามารถทอผ้าจนสำเร็จได้ ซึ่งวิธีการทอผ้าฝ้ายต้องเริ่มจากการเรียนรู้เกี่ยวกับรายละเอียดของลายผ้าแต่ละลาย แล้วเลือกลายที่ตนเองชอบเพื่อปักลายนั้นลงบนผืนผ้า จากนั้นค่อยๆ ประยุกต์โดยการผสมผสานลายต่างๆ เข้าด้วยกันและการประยุกต์โดยการคิดค้นลายใหม่ๆ ให้มีความทันสมัยมากขึ้น เหมาะสมกับยุคสมัยนั้นๆ โดยจุดเน้นหรือองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่โดดเด่นของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน เป็นงานฝีมือที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษมาหลายสิบปี เกิดจากการใช้เวลาว่างของผู้หญิงหลังจากทำงานเกษตรกรรมในแต่ละวันหรือเวลาว่างช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวเพื่อทอผ้าฝ้ายสำหรับสวมใส่เป็นเครื่องแต่งกายและใช้ในพิธีกรรมตามประเพณีของชุมชน โดยนำผ้าฝ้ายมาปั่นเป็นเส้นเล็กๆ แล้วนำมาทอเป็นผืน ประกอบกับการทอผ้าฝ้ายด้วยมือเป็นลวดลายอย่างประณีต สวยงาม ส่วนองค์ความรู้ทางด้านภูมิปัญญาที่โดดเด่นของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนนั้น จะพบว่าสมาชิกในกลุ่มจะมีเอกลักษณ์ในการทอผ้าและมีจุดเด่นของกลุ่มคือการสร้างกรรมวิธีในการทอลายหลายแบบด้วยกัน อาทิ ลายนกยูงคู่ ลายปลาผา ลายนาคคู่ ลายฉัตร ลาย 2 ความคู่ ลาย 3 ความ ลายต่ำคู่ ลายไล่ปลาข้อ (ปลาซ่อน) ลายตาคู่ ลายตาเดียน้อยและลายปลาผามะขามป้อม ซึ่งเป็นลายสัญลักษณ์ของหมู่บ้าน เป็นต้น

การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม นั้น มีกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย 6 ขั้นตอนตามแนวคิดของ Probst (2000) ประกอบด้วย กระบวนการ 1) การระบุความรู้ที่ต้องการ 2) การจัดหาความรู้ที่ต้องการ 3) การสร้างพัฒนาความรู้ใหม่ 4) การถ่ายทอดความรู้ 5) การจัดเก็บความรู้ และ 6) การนำความรู้มาใช้ โดยองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการทำกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน โดยองค์ความรู้ดังกล่าว มีความเป็นมาจากการดำรงชีวิตในปัจจุบันที่มาของความรู้เหล่านี้ พบว่า ได้รับความรู้การทอผ้าฝ้ายมาจากคนรุ่นก่อน คือ จากบรรพบุรุษ ซึ่งทุกครัวเรือนมีการทอผ้าฝ้ายไว้ใช้เพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่ม โดยในอดีตผู้หญิงทุกคนจะได้รับการถ่ายทอดความรู้ ในการผลิตผ้าจากบรรพบุรุษส่วนการถ่ายทอดความรู้ การสั่งสม ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้าย และสั่งสมทักษะ ประสบการณ์ จนเกิดความชำนาญในการทำกลุ่มทอผ้าฝ้าย บ้านโนน รวมถึงความสามารถในการปรับประยุกต์เพิ่มเติม หรือลดทอนวิธีการในการทอผ้าฝ้าย เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม หรือสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป อันเป็นการปรับเปลี่ยนตามพฤติกรรมของผู้บริโภค รวมถึงการตระหนักถึงคุณค่าในภูมิปัญญากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ที่มีความสัมพันธ์แบบแน่นหรือเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ชุมชนซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของศิริภรณ์ กุลจิตติวิรัช (2555) ที่พบว่าภูมิปัญญาด้านการทอผ้าส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะเป็นผู้ยึดกุมความรู้เกี่ยวกับการทอผ้า ซึ่งหากบุคคลเหล่านั้นเสียชีวิตองค์ความรู้นั้นก็อาจเกิดการสูญหายไปด้วย โดยที่องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้านั้นเป็นองค์ความรู้ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ ปรับปรุง และถ่ายทอดสืบสานต่อกันมา จนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม จาก

การวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มทอผ้าฝ้าย บ้านโนน พบว่า การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการทอผ้า ยังเป็นการถ่ายทอดความรู้ในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม ดังนี้

1. การถ่ายทอดองค์ความรู้ระดับบุคคล เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้การทอผ้าฝ้ายแบบตัวต่อตัวระหว่างผู้เรียนและผู้สอน โดยมีรูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ในกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนนั้นเป็นการถ่ายทอดของคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้าน ในกลุ่มผู้หญิงด้วยกัน ซึ่งรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวมีรูปแบบที่เป็นธรรมชาติตามวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน โดยเป็นการใช้เวลาว่างจากการทำงานเพื่อการสอนและการเรียนรู้การทอผ้าฝ้ายจากคนในครอบครัว เพื่อนบ้านที่เป็นกลุ่มผู้หญิงด้วยกัน ดังนั้น ความรู้เกี่ยวกับทอผ้าฝ้ายของกลุ่ม นี้จึงเป็นองค์ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน และสามารถอธิบายได้ว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าฝ้ายนั้นมีบทบาทเรื่องของเพศสภาพ (Gender) เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย กล่าวคือ การแบ่งงานกันทำระหว่างเพศ (Gender Division of Labor) ในสังคมชุมชนมีการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศที่ชัดเจนคือ ผู้ชายทำนาทำไร่ ผู้หญิงทอผ้าฝ้าย ดังนั้น การทอผ้าฝ้ายจึงเป็นการถ่ายทอดความรู้ระหว่างบุคคลในกลุ่มผู้หญิงด้วยกันเองมากกว่าจะเป็นงานของผู้ชาย

2. การถ่ายทอดองค์ความรู้ระดับกลุ่ม ในกลุ่มสตรีกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน จากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกดังกล่าวทำให้เกิดการรวมกลุ่มของสตรีผู้ทอผ้าฝ้าย ซึ่งการถ่ายทอดความรู้ในกลุ่มผู้ทอผ้าฝ้ายมีขึ้นเพื่อการรวมกลุ่มพัฒนาลายผ้า และเพื่อยกระดับของกลุ่มในการแสวงหาทุนและงบประมาณในการเข้ามาส่งเสริมผลักดันในกลุ่มสามารถขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้ เพราะถ้าทุกคนเข้ามาร่วมกลุ่ม ในการทำอาชีพก็จะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลขามป้อม หรือสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอวาปีปทุม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคามหรือแม้กระทั่งกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี เป็นต้น นอกจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การรวมกลุ่มกันทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันสามารถขยายเครือข่ายในการทำงาน และประชาสัมพันธ์ผลงานของตนเองและของกลุ่มให้เป็นที่รู้จักและรับรู้ของคนทั่วไปได้มากยิ่งขึ้น

สำหรับวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนของชุมชนนั้น เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาแบบไม่เป็นทางการ กล่าวคือ เป็นการบอกเล่าและการปฏิบัติให้ดู โดยมีได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรหรือมีการรวบรวมให้เป็นหมวดหมู่แต่อย่างใด ผลจากการศึกษาดังกล่าวทำให้ได้ข้อสรุป และข้อค้นพบที่ว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายแบบไม่เป็นทางการนี้ มีลักษณะแตกต่างจากวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในรูปแบบที่เป็นทางการของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาต่างๆ ไป อาทิ ผลการศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนา เรื่องกลองสะบัดชัย (ลัทธิวัฒน์ สอนศรีนุสรณ์, 2552) ซึ่งต้องมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กันไปโดยใช้วิธีการสาธิตแล้วให้ลูกศิษย์ปฏิบัติตามจนเกิดความชำนาญ ดังนั้น ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน จึงมีอยู่อย่างกระจัดกระจายทั่วไป ซึ่งถือเป็นอุปสรรคต่อการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลังค่อนข้างมาก เพราะถือเป็นการจัดการองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาที่ยังไม่มีระเบียบแบบแผน รวมถึงการขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน จะเห็นว่าลูกหลานยังไม่ให้ความสนใจในการสืบทอดภูมิปัญญาเท่าที่ควร อาจเป็นเพราะลูกหลาน เยาวชนส่วนใหญ่อยู่ในวัยเรียนหนังสือต้องเรียนหนังสือในระบบโรงเรียน จึงใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการเรียนหนังสือ มากกว่ารับการถ่ายทอดภูมิ

ปัญญาการทอดผ้าดังกล่าว และขาดโอกาสในการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาของปราชญ์ชุมชนหรือผู้มีทักษะในการถ่ายทอดภูมิปัญญา และประกอบกับในระบบโรงเรียนยังไม่มีกำหนดหลักสูตรหรือกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาของชุมชนด้วย แต่ทั้งนี้ก็ยังมียังมีปัจจัยเกื้อหนุนต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้กลุ่มทอดผ้าฝ้ายบ้านโนน อันประกอบด้วย

1. ปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ คือ ทักษะคนที่มีการทอดผ้าฝ้ายของชุมชนด้วยความมุ่งมั่น ศรัทธาในวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน ส่วนใหญ่กลุ่มสตรีผู้ทอดผ้าฝ้ายชุมชนจะทอดผ้าฝ้ายด้วยทัศนคติที่ต้องการให้กลุ่มทอดผ้าฝ้ายบ้านโนน สืบทอดต่อไปจนถึงรุ่นลูกหลาน และต้องการนำเสนอกลุ่มทอดผ้าฝ้ายบ้านโนนที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนให้ผู้คนภายนอกได้รับรู้ถึงคุณค่าและความเป็นมาของกลุ่มทอดผ้าฝ้ายบ้านโนน ที่สวยงาม แม้ว่าการทอดผ้าฝ้ายแต่ละผืนต้องใช้เวลา และกระบวนการในการทอค่อนข้างยาวนานผู้ทอดผ้าฝ้ายก็ยังมีความอดทนและมีความมุ่งมั่นในการทอดผ้าฝ้ายให้เสร็จเพราะความรักที่สำคัญคือเป็นอาชีพเสริมที่ช่วยให้มีรายได้ในช่วงว่างเว้นจากการทำนา

2. ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ พบว่า เกิดจากความต้องการของคนไทยในปัจจุบันที่หันกลับมาสวมใส่ผ้าไทยและยังเป็นผ้าฝ้ายที่สวมใส่สบายสามารถใส่ได้ในทุกโอกาส และกรอบนโยบายของรัฐบาลที่มีการส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนหันกลับมาสวมใส่ผ้าไทย จึงถือเป็นโอกาสอันดีที่จะส่งเสริมและเผยแพร่ความงดงามของผ้าฝ้ายบ้านโนน ให้เป็นที่รู้จักและเป็นที่ต้องการของตลาด อันจะเป็นการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่ได้หันกลับมาสนใจผ้าฝ้ายไทย อันแสดงถึงมรดกทางภูมิปัญญา และมีคุณค่าต่อจิตใจของกลุ่มทอดผ้าฝ้ายบ้านโนนอีกครั้ง

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1.1 ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรม เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาการทอดผ้าฝ้ายบ้านโนนร่วมกันของกลุ่มคนในวัยต่าง ๆ ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ ผู้อาวุโส เช่น กิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอดผ้าฝ้ายโดยปราชญ์ชุมชนด้านการทอดผ้า เพื่อเป็นการยกย่องในความรู้ความสามารถของบุคคลเหล่านั้นด้วยและส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมตามประเพณีการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอดผ้าฝ้ายดั้งเดิมที่กำลังสูญหาย เป็นต้น

1.2 ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถนำแนวทางไปเป็นทางเลือกสำหรับการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาดังกล่าว คือ การสนับสนุนให้เกิดการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาจากหน่วยงานในพื้นที่ เช่น โรงเรียน องค์การบริหารส่วนตำบล และควรส่งเสริมให้เกิดการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมกลุ่มทอดผ้าฝ้ายบ้านโนน เชื่อมโยงให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ นำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยว การอนุรักษ์การศึกษา เรียนรู้ การฝึกอบรมความรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้ เป็นต้น

1.3 ภาครัฐควรส่งเสริม และถ่ายทอดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มทอดผ้าฝ้ายบ้านโนนที่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุระหว่างคนรุ่นเก่าไปยังคนรุ่นใหม่ ต้องมีกระบวนการในการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ ให้เป็นระบบเพื่อให้ถ่ายทอดการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาดังกล่าว โดยคนรุ่นใหม่

หรือผู้ที่สนใจ และควรมีแนวทางการพัฒนาไปสู่การสร้างศูนย์การเรียนรู้หัตถกรรมการทอผ้าฝ้ายบ้านโนนขึ้น โดยใช้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดบ้านโนนเป็นตัวขับเคลื่อนงาน และประสานเครือข่ายกับหน่วยงาน องค์การภายนอก ชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนา ต่อยอด และเก็บรักษาองค์ความให้เป็นระบบ ซึ่งจะง่ายต่อการค้นคว้าศึกษา สำหรับคนที่สนใจ และจะทำให้กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนมีความเข้มแข็ง เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับกลุ่มและชุมชนต่อไป

1.4 ภาครัฐควรสนับสนุนให้เกิดการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มทอผ้าฝ้ายควรส่งเสริมให้เกิดการเผยแพร่ข้อมูลภูมิปัญญาในพื้นที่เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพราะในพื้นที่มีทุนทางวัฒนธรรมคือมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่จะเป็นองค์กรและมีเครือข่ายในการช่วยขับเคลื่อนงานในพื้นที่ เป็นต้น

1.5 สถานศึกษาทั้งในและนอกชุมชนควรส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ด้านภูมิปัญญาผ้าฝ้ายของตนเองในสถานศึกษาที่เป็นระบบ ซึ่งอาจทำให้ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายเหล่านี้ สูญหายไป สถานศึกษาในพื้นที่ควรมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาของกลุ่มทอผ้าฝ้าย เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้เรื่องราวภูมิปัญญาผ้าฝ้ายของตนเอง ทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ด้วย

1.6 หน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลำปลายมาศ องค์การบริหารส่วนตำบลขามป้อม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม และหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ควรเข้าไปส่งเสริมและสนับสนุนทั้งด้านการพัฒนาลายผ้า การประชาสัมพันธ์ การตลาด เพื่อให้ชาวบ้านได้มีช่องทางและมีกำลังใจในการผลิตผ้าฝ้าย ทั้งนี้ เมื่อเขาเหล่านั้นมีตลาดค้าขายก็จะทำให้เขาชักชวนลูกหลานเข้ามาเรียนรู้ อันเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ไปในตัว และหน่วยงานภาครัฐ ก็จะมีเครื่องมือในการที่จะบันทึกองค์ความรู้ช่วยกลุ่มได้อีกด้วย

6. องค์ความรู้ที่ได้รับ

กระบวนการในการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม พบว่าได้ข้อสรุปที่เป็นความรู้ใหม่ที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือกระบวนการจัดการความรู้ และความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการศึกษา พบว่า 1) กระบวนการในการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม นั้น สมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนนมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายทุกขั้นตอนเป็นอย่างดี และสมาชิกในกลุ่มยังมีบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชุมชนที่บรรพชนได้อนุรักษ์ รักษา สืบทอดต่อกันมา จนกลายเป็นองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม การเพาะบ่ม ปลุกฝังวิถีคิดและแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้ลูกหลานในชุมชนได้สืบสานต่อกันมา 2) กระบวนการรวบรวมและจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วยขั้นตอนต่อไปนี้ 1) การกำหนดความรู้ 2) การแสวงหาความรู้เพิ่มเติม 3) การแลกเปลี่ยนความรู้ 4) การจัดเก็บความรู้ 5) การถ่ายทอดความรู้ 6) การนำความรู้ไปใช้ กล่าวได้ว่า การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัด

มหาสารคาม มีความเป็นมาจากการได้รับความรู้การทอผ้าฝ้ายมาจากบรรพชนคนรุ่นก่อน ซึ่งจะเห็นได้จากทุกครัวเรือนมีการทอผ้าฝ้ายเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม โดยในอดีตผู้หญิงทุกคนจะได้รับการถ่ายทอดความรู้ในการผลิตผ้าจากบรรพบุรุษ ส่วนการถ่ายทอดความรู้ การสั่งสม ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้าย และสั่งสมทักษะ ประสบการณ์ จนเกิดความชำนาญในการทำกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน รวมถึงความสามารถในการปรับปรุงยুক্তเพิ่มเติม หรือลดทอนวิธีการในการทอผ้าฝ้าย เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม หรือสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น ถือเป็นการปรับเปลี่ยนตามพฤติกรรมของผู้บริโภค รวมถึงการตระหนักถึงคุณค่าในภูมิปัญญากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ที่มีความสัมพันธ์แบบแน่นหรือเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ชุมชน โดยที่องค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าฝ้ายนั้น เป็นองค์ความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ ปรับปรุง และถ่ายทอดสืบสานต่อกันมา จนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่นในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- กนกพร ฉิมพลี. (2555). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- กมล สุดประเสริฐ. (2540). การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เจ. เอ็น.ที.
- กมลทิน พรหมประไพ, จำรูญ แพงยัง, สุนทร อ่อนวัง, เพียงเดือน โล่สดใจ และเอม อ่อนวัง. (2545). ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าพื้นเมือง : กรณีศึกษาอำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุตรดิตถ์. การค้นคว้าด้วยตนเองสาขาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร. พิษณุโลก.
- กัลยารัตน์ ธีระชนชัยกุล. (2557). การจัดการความรู้ ปัจจัยสู่ความสำเร็จ. *วารสารปัญญาวิวัฒน์*, 5 (ฉบับพิเศษ), 134-144.
- กิตติพงษ์ เกียรติวิภาค. (2559). การศึกษาและพัฒนาการนำผ้าฝ้ายทอมือมาประยุกต์ใช้ในการ สร้างสรรค์เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์การศึกษา: กลุ่มหมู่บ้านผ้าฝ้ายทอมือดอนหลวง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน. *ศิลปกรรมสาร*, 11(1), 13- 51.
- โกวิท พวงงาม. (2553). การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. บทวิชาการพิมพ์. กรุงเทพมหานคร. โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ภูมิปัญญาล้านนาเชิงหัตถกรรม. คณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. [ออนไลน์]. ได้จาก [http:// www.handicrafttourism.com](http://www.handicrafttourism.com). [สืบค้นเมื่อ 24 ธันวาคม 2561].
- ชนิษฐา กาญจนสินนท์. (2536). โครงสร้างและการเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท. วิทยานิพนธ์พัฒนาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2526). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2540). วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

- ดรรรัตน์ ธาตุรักษ์ และ วรายุทธ คำก้อน. (2561). ปัจจัยการจัดการความรู้ที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มผลิตผ้าฝ้ายทอมือบ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดพุน. *วารสารวิทยาการจัดการสมัยใหม่*, 11(1), 51-69.
- ทศพร ศิริสัมพันธ์. (2556). ชุมชนเข้มแข็ง สังคมน่าอยู่เศรษฐกิจยั่งยืนด้วยงานวิจัย. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 1(2), 1-5.
- ทศพล กฤตยพิสิฐ. (2538). การมีส่วนร่วมของกำนันผู้ใหญ่บ้านเขตหนองจอกที่มีต่อโครงการกิจกรรมการพัฒนาตามแนวทาง “บวร” และ “บรม” เพื่อสร้างอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- ทศวรรณ อิมคำ รัตนา ณ ลำพูน และทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2553). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาเรื่อง การทอผ้ายกลำพูน. *วารสารสารสนเทศศาสตร์*, 28(2), 18-28.
- ธนากร สังเขป. (2552). เอกสารคำสอนรายวิชาวิถีไทย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง. (ไม่ได้ตีพิมพ์).
- นันทิยา หุตานุวัตร และ ณรงค์ หุตานุวัตร. (2547). การพัฒนาองค์กรชุมชน คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- นิตยา เงินประเสริฐศรี. (2544). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 27(1), 61-72.
- บัณฑกร อ่อนคำ. (2541). รูปแบบการมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการป้องกันยาเสพติดให้โทษ.
- ปริชต์ สาคี. (2558). การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์*, 2(1), 61-79.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2543. กระบวนการพัฒนาและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2550). ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้: แนวคิด เทคนิค และกระบวนการ. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ วิจารณ์.
- พันธุ์ทิพย์ รามสูตร. (2540). แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาพฤติกรรม. ภาควิชาสุขศึกษาและพฤติกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ไพโรจน์ ชลารักษ์. (2548). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. *วารสารราชภัฏตะวันตก*, 1(1), 20-21.
- มูลนิธิสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม. (2561) จัดการความรู้แบบโมเดลปาหุ [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://kmi.or.th/> [สืบค้นเมื่อ 24 ธันวาคม 2561].
- ลักขณา เกตุราพันธ์. (2561). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษา : อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก. *วารสารวิจัยและพัฒนาโดยองค์กรในพระบรมราชูปถัมภ์*, 13(2), 75-85.

- วรารัตน์ วัฒนชนโนบล พรพิมล ศักดา ประนอม เพ็งโตวงศ์. (2558). การจัดการความรู้การทอผ้าพื้นบ้านของกลุ่มอาชีพเสริมบ้านสุขเกษม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์.
- วิจารณ์ พานิช. (2548). การจัดการความรู้กับการบริหารราชการไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- วิรัช วิรัชนิการวรรณ. (2532). หลักการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชนประยุกต์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สุกัญญา ดวงอุปมา และภัทรพร ภาระนาถ. (2556). การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 1(3), 105-203.
- สุจิตตรา หงส์ยนต์ และพิกุล สายดวง. (2560).การมีส่วนร่วมในการสืบสานศิลปปะการทอผ้าไหมสู่การตระหนักและสืบทอดทางวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 8(2), 224-234.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2549). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2557). ภูมิปัญญาไทยกับการส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างอาชีพ. *วารสารครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 42(4), 135-154.
- สุวิทย์ วงษ์บุญมาก. (2558). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย อำเภอพราณกระต่ายจังหวัดกำแพงเพชร. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 21(2), 83-98.
- อดิน รพีพัฒน์. (2547). การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา.กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณะสุข.
- องอาจ นัยพัฒน์. (2548). วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สามลดา.
- Antoncic, B. & Hisrich, R. D. (2000). Intrapreneurship Modeling in Transition Economics: A Comparison of Slovenia and the United States. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 5(January), 21-40.
- Davenport, Thomas H. & Lawrence, Prusak. (1998). Working Knowledge: How Organization Manage What They Know. Cambridge, MA: Harvard Business School.
- Desouza, K. C. and Awazu, Y. (2006). Knowledge management at SMEs: Five peculiarities. *Journal of Knowledge Mangement*. 10(1), 32-43.
- Jeanthumrong, C. (1987). Principles of citizen participation in urban planning and design processes. Master of Architecture Thesis, Department of Urban Design and Planning, Silpakorn University, Bangkok, Thailand.
- Landoi, L. and Zollo, G (2007). Organizational cognition and learning. Building Systems for the learning organization. *Information Science Publishing*, New York.